

نهمین همایش ملی بنیاد علمی قانون یار

همایش مطالعات پژوهشی حقوق ورزشی در عصر نوین

بنیاد علمی قانون یار- کمیته حقوق ورزشی استان اصفهان- دانشگاه آزاد اسلامی- دهقان- فرمانداری دهقان
دبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی (نماینده مقالات در پایگاه های ملی و بین المللی)
تاریخ برگزاری همایش: ۲۷ بهمن ماه ۱۴۰۴ شماره نامه: ۲۴۵۶/۴ رده بندی کنگره: ج ۳۳۲۲۴

مطالعات فقهی و اسلامی در راستای علوم ورزشی

دکتر خلیل اله احمدوند^{۱*} لیلا یوسفی رحیم آبادی^۲

چکیده

مطالعات میان رشته‌ای فقه اسلامی و علوم ورزشی، حوزه‌ای نوپدید و ضروری است. این مطالعات با استناد به کتاب، سنت و سیره معصومین، به بررسی جایگاه ورزش در منظومه معرفتی اسلام می‌پردازد. محققان بر این باورند که آموزه‌های دینی، نگاهی جامع به انسان دارد و بدن را امانت الهی می‌داند. از این رو، حفظ سلامت و قوت جسمانی، علاوه بر جنبه شخصی، می‌تواند به مثابه تکلیفی شرعی و مقدمه‌ای برای عبادت بهتر و خدمت به جامعه تلقی شود.

در بعد فقهی، پژوهش‌ها به استنباط احکام ورزش‌های مختلف با توجه به شرایط زمان و مکان معطوف است. مباحثی مانند حکم شرعی ورزش بانوان با حفظ حریم، شرکت در مسابقات بین‌المللی، آداب اخلاقی رقابت‌ها و استفاده از جوایز مالی، از محورهای اصلی است. همچنین، مفهوم "قوت" در آیات قرآن و تأکید روایات بر ورزش‌هایی مانند تیراندازی و شنا، پایه‌های شرعی برای ترویج فرهنگ ورزشی فراهم می‌آورد.

نتیجه این مطالعات، خروج ورزش از حیطه سرگرمی صرف و ارتقای آن به سطح یک ارزش در سبک زندگی اسلامی است. هدف نهایی، ارائه الگوهای عملی و تولید دانش بومی است که بتواند هم‌سو با ارزش‌های دینی، سلامت، نشاط و تعالی جامعه اسلامی را تأمین کند. این امر مستلزم همکاری مستمر فقها، اندیشمندان اسلامی و متخصصان علوم ورزشی است.

واژگان کلیدی: مطالعات فقهی، علوم ورزشی، سنت و سیره معصومین، زندگی اسلامی

^۱ هیأت علمی دانشگاه رازی/ نویسنده مسئول

ahmadvand@razi.ac.ir

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه رازی

leilayousefi۶۵۷@gmail.com

مقدمه

در دهه‌های اخیر، تقاطع علوم اسلامی و علوم ورزشی به قلمرویی پژوهشی و عملی تبدیل شده است که در بافت جوامع مسلمان نقشی اساسی ایفا می‌کند. این مطالعات نه تنها به دنبال استخراج احکام شرعی مربوط به فعالیت‌های بدنی است، بلکه در پی ارائه یک چارچوب فلسفی و ارزشی جامع برای ورزش است. در قانون این بررسی، نگاه اسلام به انسان به عنوان موجودی مرکب از جسم و روح قرار دارد. بر این اساس، بدن تنها یک کالبد مادی نیست، بلکه امانتی الهی است که حفظ سلامت و توانمندی آن، زمینه‌ساز تعالی معنوی و انجام بهتر تکالیف فردی و اجتماعی است [۲]. این نگرش کل‌نگر، ورزش را از حاشیه به متن زندگی اسلامی می‌آورد و برای آن کارکردی متعالی قائل می‌شود. تأکیدات مستقیم در متون دینی، مانند روایات مربوط به اهمیت یادگیری شنا، تیراندازی و سوارکاری و نیز مفهوم کلی «قوت»، پایه‌های محکمی برای این عرصه فراهم کرده است. محققان این حوزه با تکیه بر چنین مبانی، در پی بازتعریف ورزش در پرتو اهداف عالی شریعت هستند [۱].

یکی از مهم‌ترین عرصه‌های تحقیق، فقه ورزشی به عنوان شاخه‌ای تخصصی است. این حوزه به استنباط احکام ورزش‌های مدرن و پاسخگویی به پرسش‌های مستحدث می‌پردازد. مسائلی مانند حکم شرعی حضور زنان در ورزشگاه‌ها یا مسابقات بین‌المللی، قواعد پوشش در رشته‌های مختلف ورزشی برای بانوان، ماهیت جوایز مالی کلان و شرط‌بندی در مسابقات، استفاده از موسیقی در اماکن ورزشی، و نیز شرکت در ورزش‌هایی که احتمال آسیب شدید یا تضییع حقوق دیگران (از جمله حیوانات) وجود دارد، نیازمند اجتهادی پویا و آگاه از واقعیت‌های علوم ورزشی است. اینجاست که چالش مهم تعامل ناکافی بین فقها و متخصصان ورزش خود را نشان می‌دهد. استنباط احکام دقیق بدون درک فنی ماهیت ورزش، ریسک‌های آن، و اهداف تربیتی‌اش ممکن است به فتاوای غیرعملی یا دور از واقعیت بینجامد. بنابراین، ایجاد پل ارتباطی بین این دو حوزه از ضروریات مبرم است [۳].

حوزه اخلاق ورزشی از دیدگاه اسلامی نیز از غنای بسیاری برخوردار است. ورزش می‌تواند بستری برای تجلی و تمرین فضایل اخلاقی باشد که در فرهنگ اسلامی ریشه دوانیده‌اند. مفاهیمی مانند انصاف، احترام به حریف، پرهیز از غرور و خودنمایی، دوری از تقلب و خشونت بی‌وجه، و روحیه جوانمردی (فتوت) می‌تواند مبانی یک نظام اخلاقی قوی در عرصه‌های قهرمانی و همگانی باشد. در مقابل، ورزش مدرن با چالش‌هایی مانند مادی‌گرایی افراطی، ملی‌گرایی کورکورانه، دوپینگ و نادیده گرفتن سلامت

درازمدت ورزشکار برای موفقیت فوری مواجه است. مطالعات اسلامی می‌تواند با تأکید بر جنبه‌های معنوی رقابت و تعریف «پیروزی» در چارچوبی گسترده‌تر، به مقابله با این آفت‌ها بپردازد. این نگاه می‌تواند به کاهش تنش‌ها در رقابت‌ها و ارتقای روحیه ورزشکاری اصیل کمک شایانی کند[۴].

ورزش بانوان به تنهایی یک حوزه چالش‌برانگیز و در عین حال حیاتی است. از یک سو، اهمیت سلامت جسمی و روانی زن به عنوان محور خانواده و جامعه در اسلام انکارناپذیر است. از سوی دیگر، رعایت حریم و پوشش شرعی از واجبات است. این دو اصل، گاه در عرصه ورزش بین‌المللی با استانداردهای خاص پوشش، در تنش قرار می‌گیرند. پژوهش‌های فقهی معاصر طیفی از راه‌حل‌ها را بررسی می‌کنند: از توسعه ورزش در محیط‌های کاملاً اختصاصی و ایزوله، تا طراحی پوشش‌های ورزشی هم‌سو با موازین شرعی و هم‌زمان کارآمد برای فعالیت حرفه‌ای. این تلاش‌ها نشان می‌دهد که فقه می‌تواند با نگاهی کارکردگرا و مصلحت‌نگر، راه‌هایی برای تحقق هر دو هدف مهم فراهم کند. با این حال، چالش تفسیرهای سستی بسیار سخت‌گیرانه و نیز فشارهای فرهنگی اجتماعی بر این مسیر سایه انداخته است[۲].

در سطح کلان، ورزش همگانی و سیاست‌گذاری نیز در کانون توجه قرار دارد. نگاه اسلام به جامعه، نگاهی مسئولیت‌پذیر و تعاون‌محور است. از این منظر، تأمین امکانات ورزشی برای آحاد جامعه، ترویج فرهنگ سلامت و نشاط، و ایجاد عدالت در دسترسی به فرصت‌های ورزشی، تنها وظیفه دولت نیست، بلکه می‌تواند در قالب تکلیف اجتماعی و امر به معروف و نهی از منکر فهمیده شود. این نگاه به ورزش، آن را به ابزاری برای تحقق اجتماعی عدالت‌محور و سالم تبدیل می‌کند. چالش اصلی در اینجا، تخصیص منابع و اولویت‌بندی در برنامه‌ریزی توسعه‌ای است، به ویژه در کشورهایی که با مسائل اقتصادی زیادی دست به‌گریبانند[۱].

اهمیت کلی این مطالعات را می‌توان در چند محور خلاصه کرد: نخست، تولید دانش بومی که بتواند نیازهای جامعه مسلمان را بدون وابستگی صرف به الگوهای وارداتی پاسخ دهد. دوم، ارائه آلت‌رناتیوی اخلاقی و معنوی در برابر سیستم گاهی تهی شده از ارزش ورزش تجاری جهانی. سوم، توانمندسازی زنان و مردان مسلمان برای مشارکت فعال و آگاهانه در عرصه ورزش، هم در سطح همگانی و هم قهرمانی، با حفظ هویت دینی خود. چهارم، غنی‌سازی ادبیات فقهی با پرداختن به مسائل مستحدثه و نشان دادن پویایی شریعت.

در نهایت، آینده این مطالعات در گرو چند عامل است: ایجاد رشته‌های دانشگاهی بین‌رشته‌ای واقعی که دانشجویان همزمان در معارف اسلامی و علوم ورزشی عمیق شوند. تشکیل گروه‌های پژوهشی مشترک از فقها، فیلسوفان اسلامی، جامعه‌شناسان و متخصصان علوم ورزشی. و نهادسازی برای تبدیل احکام و نظریه‌ها به استانداردهای عملی، آیین‌نامه‌های اخلاقی و برنامه‌های درسی. تنها از این طریق می‌توان بر چالش‌های پیش رو غلبه کرد و از ورزش به عنوان ابزاری کارآمد در خدمت ساختن جامعه‌ای سالم، بااخلاق و متعادل از نظر جسمی و روحی، بهره برد.

بخش اول: ادبیات نظری پژوهش

در حوزه مطالعات میان رشته‌ای، تلفیق علوم اسلامی و ورزشی به عنوان قلمرویی نوظهور و پویا مطرح است. این عرصه با بهره‌گیری از ادبیات غنی فقه اسلامی و نظام ارزشی اسلام، در پی استخراج دیدگاه‌های دینی درباره ورزش، بدن، سلامت و فعالیت‌های بدنی است. محققان این حوزه معتقدند که آموزه‌های اسلامی، صرفاً مجموعه‌ای از احکام فردی نیست، بلکه سیستم جامعی است که می‌تواند تمامی شئون زندگی از جمله فعالیت جسمانی را تحت پوشش قرار دهد [۶].

از منظر تاریخی، توجه به تربیت بدن و آمادگی جسمانی در منابع اسلامی سابقه دارد. در متون حدیثی و سیره معصومین، بر سلامت جسم، قدرت بدنی و حتی برخی ورزش‌های خاص مانند تیراندازی، شنا و سوارکاری تأکید شده است. این امر نشان‌دهنده نگرش کل‌نگر اسلام به انسان است که در آن بعد جسمانی نیز در کنار ابعاد روحی و عقلی مورد توجه است. پژوهشگران با بررسی این متون، در پی کشف فلسفه وجودی این تأکیدات و تطبیق آن با مفاهیم مدرن علوم ورزشی هستند [۸].

در بعد فقهی، مطالعات گسترده‌ای حول محور حکم شرعی انواع ورزش‌ها صورت گرفته است. فقها عموماً ورزش را به شرط رعایت موازین شرعی مانند پرهیز از اختلاط حرام، هدر نرفتن وقت برای واجبات و عدم وجود قمار و شرط‌بندی، امری مباح و غالباً مستحب می‌دانند. با این حال، بررسی جزئیات مسائل جدیدی مانند حضور زنان در ورزشگاه‌ها، شرکت در مسابقات بین‌المللی با کشورهای دیگر، پوشش ورزشی بانوان در میادین رسمی و استفاده از مشت‌زنی به عنوان یک ورزش حرفه‌ای، نیازمند اجتهاد پویا و توجه به مقتضیات زمان و مکان است. محققان معاصر بر این باورند که فقه ورزشی می‌تواند به شاخه‌ای تخصصی در فقه تبدیل شود [۷].

مبانی انسان‌شناختی اسلام تأثیر عمیقی بر نگاه به ورزش دارد. از دیدگاه اسلامی، بدن امانت الهی است و حفظ سلامت آن نه تنها یک حق شخصی، که نوعی تکلیف شرعی محسوب می‌شود. این نگرش، ورزش را از سطح یک سرگرمی صرف فراتر برده و به آن جایگاهی ارزشمند در سبک زندگی اسلامی می‌بخشد. سلامت جسم به عنوان ابزاری برای عبادت بهتر و خدمت به جامعه مورد تأکید قرار گرفته است. از این رو، بسیاری از محققان، ورزش را در ذیل مفهوم عبادت گسترده تعریف می‌کنند[۶].

مفهوم اخلاق ورزشی از منظر اسلامی نیز یکی از محورهای اصلی پژوهش‌هاست. ارزش‌هایی مانند انصاف، احترام به حریف، پرهیز از غرور و خودستایی، دوری از تقلب و خشونت بی‌مورد، به وضوح در آموزه‌های اسلامی وجود دارد. این اخلاقیات می‌تواند مبنای تدوین منشورهای اخلاقی در عرصه‌های قهرمانی و حرفه‌ای باشد. برخی از اندیشمندان معتقدند که ورزش می‌تواند بستری برای تمرین و تجلی فضایل اخلاقی و روحیه جوانمردی باشد که در فرهنگ اسلامی از آن به "فتوت" یاد می‌شود[۸].

ورزش بانوان در چارچوب اسلامی حوزه‌ای چالش‌برانگیز و در عین حال بسیار مهم است. محققان با تکیه بر مبانی فقهی به بررسی حدود و ثغور فعالیت بدنی زنان با حفظ حریم شرعی پرداخته‌اند. دیدگاه‌ها در این زمینه طیفی از نظریات محتاطانه تا پیشرو را در بر می‌گیرد. نقطه مشترک اغلب آن‌ها، تأکید بر ضرورت و اهمیت ورزش برای سلامت زنان و نقش آن در تربیت نسل سالم، همراه با ارائه الگوهای عملی برای اجرای آن در محیط‌های اختصاصی یا با رعایت پوشش شرعی است[۹].

ورزش همگانی و نقش آن در سلامت جامعه نیز از دیدگاه اسلام قابل بررسی است. نگاه اجتماع‌محور اسلام، مسئولیت‌پذیری نسبت به سلامت عمومی را تقویت می‌کند. از این منظر، توسعه امکانات ورزشی، ترویج فرهنگ ورزش در جامعه و ایجاد عدالت در دسترسی به فرصت‌های ورزشی، می‌تواند در ذیل مفهوم امر به معروف و نهی از منکر یا تعاون بر برّ و تقوا قرار گیرد. این نگاه، حکومت اسلامی را نیز در قبال توسعه ورزش مکلف می‌داند[۵].

در عرصه ورزش قهرمانی، پرسش‌های متعددی درباره شهرت، انگیزه‌ها، جایزه‌های مالی و روحیه رقابت وجود دارد. محققان اسلامی در تلاش هستند تا با ارائه چارچوبی متعادل، از یک سو انگیزه پیشرفت و تعالی را تقویت کنند و از سوی دیگر از افتادن در دام ماتریالیسم افراطی و دوری از ارزش‌های معنوی جلوگیری نمایند. مفهوم "قوت" در آیات قرآن می‌تواند پشتوانه‌ای برای ورزش قهرمانی باشد، به شرط آنکه در خدمت اهداف عالی‌تر جامعه اسلامی قرار گیرد[۶].

مبحث ورزش‌های مدرن و نوظهور نیز نیازمند بررسی فقهی است. ورزش‌های الکترونیکی، ورزش‌های خطرناک و اکستريم، مسابقاتی که ممکن است با حقوق حیوانات در تضاد باشند، از جمله موضوعات مورد بحث هستند. روش‌شناسی اجتهاد در این موارد، نیازمند ترکیب تخصص فقیه و کارشناس علوم ورزشی است تا احکامی دقیق و منطبق با واقعیت‌های این عرصه صادر شود [۷].

جمع‌بندی ادبیات این حوزه نشان می‌دهد که مطالعات فقهی و اسلامی ورزش، رویکردی حکمت‌محور دارد. در این دیدگاه، ورزش هدف غایی نیست، بلکه وسیله‌ای برای تکامل انسان، سلامت جامعه و تحقق عبودیت است. این مطالعات به دنبال ارائه الگویی اسلامی از ورزش است که در عین بهره‌گیری از دستاوردهای علوم جدید، از اصالت ارزشی برخوردار بوده و بتواند نیازهای جامعه مسلمانان را پاسخ دهد. آینده این حوزه منوط به تعامل بیشتر بین فقها، اندیشمندان اسلامی و متخصصان علوم ورزشی برای تولید نظریه‌های جامع و کاربردی است.

بخش دوم: پیشینه پژوهش

• پژوهش‌های داخلی (ایرانی)

۱. سید حسن مروجی & همکاران (۱۳۹۸).

عنوان: "بررسی فقهی ورزش زنان با تأکید بر مسئله حجاب و حضور در اماکن عمومی".
توضیحات: این پژوهش به تحلیل نظرات فقهی درباره محدودیت‌ها و جوازهای ورزش زنان در اماکن عمومی با رعایت احکام حجاب پرداخته و به استنباط شرایط شرعی مشارکت ورزشی زنان کمک کرده است.

۲. محمدعلی طاهری & همکاران (۱۴۰۰).

عنوان: "تحلیل فقهی استفاده از داروهای نیروزا در ورزش‌های قهرمانی".
توضیحات: این مطالعه با رویکرد فقه استدلالی، حکم مصرف داروهای نیروزا را بررسی کرده و بر اساس اصل "لا ضرر" و احکام حفظ سلامتی، اغلب موارد آن را حرام دانسته است.

۳. فاطمه ذوالقدر & همکاران (۱۳۹۹).

عنوان: "مطالعه فقهی-اخلاقی ورزش‌های همراه با قمار (مورد مطالعه: شرط‌بندی در فوتبال)".
توضیحات: این پژوهش با تلفیق فقه و اخلاق اسلامی، شرط‌بندی در ورزش را از منظر منابع اسلامی تحلیل و آن را به دلیل اشتغال بر مفسده و غرر حرام دانسته است.

۴. سید محمد حسینی & همکاران (۱۴۰۱).

عنوان: "ورزش‌های الکترونیک (eSports) از دیدگاه فقه اسلامی: چالش‌ها و فرصت‌ها".
توضیحات: از جمله پژوهش‌های نوین که به تحلیل فقهی ورزش‌های مجازی پرداخته و مسائلی مانند احتمال قمار، اتلاف وقت و تأثیرات سلامتی را بررسی کرده است.

۵. مهدی مطیع & همکاران (۱۳۹۷).

عنوان: "فقه ورزشی و مدیریت اماکن ورزشی: الزامات پوشش و تفکیک جنسیتی".
توضیحات: این تحقیق به استخراج احکام مربوط به مدیریت اماکن ورزشی از دیدگاه فقه شیعه پرداخته و بر ضرورت رعایت حریم‌های شرعی در طراحی فضاهای ورزشی تأکید دارد.
۶. مرتضی جوادی آملی & همکاران (۱۳۹۶).

عنوان: "مبانی قرآنی ورزش و تربیت‌دنی در راستای سلامتی جسم و روح".
توضیحات: این مطالعه بیشتر تفسیری-ترویجی است و با استناد به آیات قرآن، اهمیت ورزش را برای سلامتی و تقویت روحیه با نگاهی دینی تبیین می‌کند.

• پژوهش‌های خارجی (بین‌المللی)

۷. Hassan, M. H. & Al-Mohammad, T. (۲۰۲۲).

عنوان: "Islamic Jurisprudence and Modern Sports: A Case Study of Performance Enhancement Techniques".

توضیحات: این پژوهش در مجله‌ای بین‌المللی منتشر شده و به بررسی دیدگاه‌های فقهی اهل سنت درباره روش‌های نوین افزایش عملکرد ورزشی (مانند انتقال خون اوتولوگ) می‌پردازد.

۸. Keshani, H. (۲۰۲۰).

عنوان: "Fiqh al-Riyadi: The Emerging Discipline of Islamic Sports Jurisprudence".

توضیحات: این مقاله مروری، چارچوب‌های نظری فقه ورزشی را به عنوان یک رشته نوظهور در مطالعات اسلامی معرفی کرده و حوزه‌های کلیدی آن را برمی‌شمارد.

۹. Al-Hashmi, S. & Ismail, M. (۲۰۱۹).

عنوان: "Women's Sports Participation in Islamic Law: Between Text and Context".

توضیحات: این مطالعه تطبیقی، آرای فقهای معاصر جهان اسلام درباره مشارکت ورزشی زنان را بررسی کرده و تأثیر شرایط اجتماعی بر فتواها را تحلیل می‌کند.
۱۰. Boubekeur, A. (۲۰۲۱).

عنوان: "Sports Ethics in Islam: A Comparative Study with Secular Frameworks".

توضیحات: این کتاب به مقایسه اخلاق ورزشی در اسلام با مکاتب سکولار پرداخته و بر مفاهیمی مانند عدالت، انصاف و احترام در ورزش از منظر اسلامی تأکید دارد.
۱۱. Mulla, Z. R. & Kadhim, M. J. (۲۰۱۸).

عنوان: "The Halal and Haram in Sports Nutrition: An Islamic Perspective".

توضیحات: این پژوهش به بررسی منابع تغذیه‌ای ورزشی (مانند مکمل‌های ژلاتینی) از دیدگاه احکام حلال و حرام پرداخته و راهکارهای شرعی جایگزین ارائه می‌دهد.
۱۲. Rahman, F. & Al-Saidi, A. (۲۰۲۳).

عنوان: "Digital Fitness and Islamic Lifestyle: A Study on Fatwas Regarding Online Mixed-Gender Exercise Classes".

توضیحات: این مقاله به روز، به تحلیل فتواهای مربوط به کلاس‌های ورزشی آنلاین مختلط (از نظر جنسیتی) پرداخته و چالش‌های فقهی فضای مجازی در ورزش را بررسی می‌کند.
پژوهش‌های داخلی بیشتر بر موضوعات خاصی مانند حجاب، تفکیک جنسیتی و داروهای نپروزا متمرکزند و عمدتاً بر فقه شیعه استوار هستند. در مقابل، پژوهش‌های خارجی (اغلب از کشورهای اسلامی مانند مالزی، اندونزی و جهان عرب) طیف گسترده‌تری از موضوعات از جمله اخلاق ورزشی، فناوری‌های نوین و ورزش زنان را با نگاهی گاه تطبیقی بین مذاهب اسلامی پوشش می‌دهند. با این حال، این حوزه هنوز به صورت نظام‌مند توسعه نیافته و نیاز به پژوهش‌های عمیق‌تر بین‌رشته‌ای دارد.

بخش سوم: یافته‌های پژوهش

در حوزه مطالعات اسلامی و فقهی مرتبط با علوم ورزشی، پژوهش‌ها روندی تکاملی از پرداختن به پرسش‌های جزئی و موردی فقهی به سمت تدوین چارچوب‌های کلی و بین‌رشته‌ای داشته‌اند. این تحول، نشان‌دهنده گسترش و تعمیق نگاه دینی به پدیده‌های نوظهور در عرصه ورزش است.

در ابتدا، تمرکز پژوهشی عمدتاً معطوف به استفتائات شخصی و پاسخ به مسائل فقهی روزمره ورزشکاران بود. سولاتی از قبیل حکم روزه‌داری در هنگام مسابقات، رعایت حجاب در رشته‌های مختلف ورزشی، یا شرکت در مسابقاتی که در آن‌ها موسیقی پخش می‌شود. این مرحله، گام اول و ضروری برای تطبیق احکام ثابت شرعی با شرایط متغیر ورزشی بود. برای مثال، پژوهش‌هایی که به بررسی دقیق مصادیق "نگاه" و "لمس" حرام در محیط‌های ورزشی مانند استخر یا سالن‌های ورزشی می‌پرداختند، در این دسته قرار می‌گیرند. در این مرحله، نگاه فقهی عمدتاً سلبی و محدودکننده بود و هدف اصلی، تعیین مرزهای حلال و حرام برای حفظ حریم‌های شرعی در فعالیت ورزشی بود [۸].

به تدریج و با پیچیده‌تر شدن صنعت ورزش، مباحث به سمت مسائل ساختاری و کلان سوق پیدا کرد. موضوعاتی مانند حکم شرعی شرط‌بندی در ورزش که تنها به یک مسابقه محدود نمی‌شود، بلکه شبکه‌ای اقتصادی با آثار اجتماعی گسترده است، مورد بررسی قرار گرفت. همچنین، داوری مسابقات و احکام مرتبط با رشوه، عدالت و امانتداری در آن، یا حقوق مالی ورزشکاران از جمله حق تصویر، قراردادهای نقل و انتقالات، وارد قلمرو فقه ورزشی شد. در این مرحله، فقه نه تنها به دنبال تعیین حرام و حلال، که در پی تنظیم روابط و ارائه نظام‌های حقوقی اسلامی برای مدیریت ورزش بود. اینجاست که مفاهیم کلانی مانند "مصلحت نظام"، "عرف متخصصین" و "قاعده لاضرر" پررنگ‌تر شدند [۹].

همزمان، پیشرفت‌های علمی در علوم ورزشی، چالش‌های اخلاقی-فقهی پیچیده‌ای را مطرح کرد که پاسخ به آن‌ها نیازمند تخصص دوگانه بود. مسائلی مانند، ژنتیکی، زیبایی‌سازی ورزشی (مانند ایملنت‌های غیرضروری)، یا استفاده از ربات‌ها و هوش مصنوعی در مربیگری یا داوری، مرزهای سنتی فقه را به چالش کشید. این مباحث، پژوهشگران را وادار کرد تا از نگاه صرفاً فقهی به یک نگاه بین‌رشته‌ای جامع گذر کنند. در این نگاه، یافته‌های علوم تجربی (مثل پزشکی، روانشناسی ورزشی)، علوم انسانی (مثل جامعه‌شناسی و مدیریت ورزش) و فلسفه اخلاق، در کنار مبانی فقهی قرار می‌گیرند تا پاسخ‌هایی استوار و کارآمد ارائه شود. برای نمونه، در مسئله دوپینگ، تنها دانستن حکم مصرف ماده‌ای

خاص کافی نیست؛ بلکه باید از نظریه "تخریب تدریجی بدن" در فقه، آثار اجتماعی گسترده‌ی تقلب و هدف عالی ورزش که سلامت و تعالی است، بهره جست [۱۰].

در مرحله معاصر، با ظهور پدیده‌های دیجیتال و مجازی، حوزه فقه ورزشی بار دیگر در حال تحول است. مسائلی مانند حکم شرعی ورزش‌های الکترونیک (eSports) که در مرز بازی و ورزش قرار دارند، کلاس‌های ورزشی آنلاین مختلط، معامله توکن‌های ورزشی (NFT) مربوط به ورزشکاران، و حتی حکم عملکرد ورزشی از طریق فناوری، نیازمند اجتهادی پویا و آینده‌نگر است. در این عرصه، مفاهیم سنتی مانند "ملک"، "غیرت"، "حریم خصوصی" و "عرض" باید در بستر جدید بازتعریف شوند [۹].

به طور کلی، سیر پژوهشی این حوزه نشان می‌دهد که فقه ورزشی از حاشیه به متن مطالعات اسلامی آمده و از پاسخ‌گویی انفعالی به مسائل پیش آمده، به سمت نظریه‌پردازی فعال و ارائه الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت در ورزش حرکت کرده است. این مسیر، از تحلیل مصداق (مانند یک دارو) آغاز شده، به تنظیم رابطه (مانند یک قرارداد) پرداخته، و امروز در حال طراحی نظام (مانند اخلاق حرفه‌ای ورزشی یا اقتصاد حلال ورزش) است. این تحول، گویای پویایی فقه اسلامی و توانایی آن برای تعامل با یکی از مؤثرترین پدیده‌های فرهنگی-اجتماعی عصر حاضر، یعنی ورزش، است.

جدول ۱: سیر تحول موضوعات پژوهشی فقه و ورزش

سطح تحلیل	رویکرد غالب	نمونه موضوعات پژوهشی شاخص	محور اصلی پرسش‌ها	مقطع تحول
فردی و مصداق محور	فقه استنباطی - پاسخ به استفتائات	روزه و مسابقات، حجاب در شنا، حضور در اماکن مختلط ورزشی، پخش موسیقی در ورزشگاه‌ها.	"آیا این کار برای من به عنوان یک مسلمان جایز است؟"	مرحله اول: فقه فردی و احکام اولیه
نهادی و حقوقی	فقه حکومتی - فقه النظام	شرط‌بندی، داوری و رشوه، قراردادهای و نقل و انتقالات ورزشی، مالکیت معنوی (حق تصویر).	"قواعد حاکم بر نهادها و روابط در ورزش چیست؟"	مرحله دوم: فقه تنظیمی و مسائل ساختاری
علمی - اخلاقی	فقه پژوهی بین‌رشته‌ای (فقه، اخلاق، علوم تجربی)	دوپینگ ژنتیکی و هورمونی، جراحی‌های زیبایی ورزشی، روان‌درمانی و هپنوز برای ارتقای عملکرد.	"حکم اخلاقی - شرعی پیشرفت‌های علمی در ورزش چیست؟"	مرحله سوم: فقه بین‌رشته‌ای و چالش‌های پیچیده
مجازی و آینده‌پژوهانه	فقه پویا و اجتهاد در بستر تکنولوژی	ورزش‌های الکترونیک (eSports)، کلاس‌های ورزش آنلاین، NFT‌های ورزشی، هک بیومتریک ورزشکاران.	"موضع شریعت در قبال اشکال نوین و مجازی ورزش چیست؟"	مرحله چهارم: فقه آینده‌نگر و فضای مجازی
کلان - تمدنی و الگوساز	نظریه‌پردازی و الگوسازی نظام‌مند	اقتصاد حلال ورزش، اخلاق حرفه‌ای جامع در ورزش، ورزش همگانی با تکیه بر سبک زندگی اسلامی - ایرانی.	"الگوی اسلامی پیشرفت در عرصه ورزش چگونه باید باشد؟"	جهت‌گیری کلان کنونی

نتیجه گیری

بررسی تطبیقی حقوق ورزشکاران کودک و نوجوان در فقه شیعه و حقوق ایران نشان دهنده شکافی قابل توجه بین مبانی نظری غنی و ضعف مقررات عملی است. از منظر فقهی، اصولی مانند قاعده لاضرر، نفی عسر و حرج و اولویت مصلحت کودک، چارچوبی حمایت گر را ارائه می دهند که هرگونه فعالیت آسیبزا یا بهره کشانه را منع می کند. با این حال، در نظام حقوقی ایران قوانین موجود پراکنده، ناقص و فاقد ضمانت اجرای مؤثر هستند. قانون مدنی بر عدم اهلیت صغیر در انعقاد قراردادها تأکید دارد و قانون حمایت از کودکان و نوجوانان اصول کلی را بیان می کند، اما مقررات خاصی در زمینه ساعات مجاز تمرین، منع بهره کشی اقتصادی، تضمین سلامت روانی و حفظ حق تحصیل این ورزشکاران وجود ندارد. پژوهش میدانی در کرمانشاه با نمونه ای از مربیان، مدیران و حقوقدانان نیز این نقص را تأیید کرده است. یافته ها نشان می دهد وضعیت وضوح مقررات، ضمانت اجرایی و حمایت از حق تحصیل به طور معناداری پایین تر از سطح مطلوب است. یک یافته کلیدی، همبستگی منفی قوی بین وضوح مقررات و میزان آسیب دیدگی است که لزوم شفافیت قانونی را برای کاهش خطرات نشان می دهد. همچنین، وجود پشتوانه فقهی قوی نتوانسته به قوانین عینی و اجرایی تبدیل شود و نظارت مؤثری بر تصمیمات ولی شرعی که ممکن است تحت تأثیر منافع مالی باشد، وجود ندارد. برای بهبود این وضعیت، پیشنهادهای زیر ارائه می شود:

اول، تدوین و تصویب «قانون جامع حمایت از حقوق ورزشکاران کودک و نوجوان» ضروری است. این قانون باید با الهام از اصول فقهی و استانداردهای بین المللی، مواردی مانند تعریف استانداردهای ایمنی و سلامت روانی، محدودیت های سنی و زمانی تمرین و مسابقه، منع بهره کشی اقتصادی، تضمین حق تحصیل و آینده شغلی، و شرایط شفاف و عادلانه قراردادها را به طور دقیق و با ضمانت اجرای کافی پیش بینی کند.

دوم، ایجاد یک نهاد ناظر مستقل و تخصصی پیشنهاد می شود. این نهاد متشکل از متخصصان حقوق کودک، فقه، پزشکی ورزشی و روانشناسی ورزشی خواهد بود و وظیفه نظارت بر اجرای قانون، صدور مجوز برای قراردادهای مهم، بررسی شکایات و رسیدگی به تخلفات باشگاه ها و مربیان را بر عهده خواهد داشت. این نهاد می تواند با اختیارات قانونی لازم، از تبدیل ورزش کودکان به محیطی آسیبزا جلوگیری کند.

سوم، اجرای برنامه‌های آموزشی اجباری و گسترده برای تمام ذی‌نفعان این عرصه حیاتی است. خانواده‌ها، مربیان، مدیران باشگاه‌ها و حتی قضات باید در مورد حقوق قانونی و شرعی کودکان، مخاطرات ورزش زودهنگام حرفه‌ای، نشانه‌های آزار و بهره‌کشی، و اهمیت تلفیق ورزش با تحصیل آموزش ببینند. ارتقای فرهنگ حمایت از کودک در ورزش، بستری برای اجرای مؤثر قوانین فراهم خواهد کرد. در نهایت، پیگیری این مسیر نیازمند عزم ملی و همکاری بین نهادهای قانون‌گذاری، قضایی، اجرایی و نهادهای مدنی است تا محیط ورزش برای کودکان و نوجوانان، مکانی امن برای رشد، سلامت و نشاط باشد.

منابع و مأخذ

۱. سید حسن مروجی، محمدعلی طاهری و همکاران. (۱۴۰۱). "فقه ورزش: مطالعات میان‌رشته‌ای در تعامل شریعت و علوم ورزشی". تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۲. مرتضی جواد آملی و همکاران. (۱۴۰۰). "مبانی قرآنی و روایی تربیت بدنی و ورزش با رویکرد سلامت‌محور". قم: انتشارات اسراء.
۳. فاطمه ذوالقدر و سید محمد حسینی. (۱۳۹۹). "اخلاق و فقه ورزشی: بررسی مسائل مستحدثه". مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
۴. مهدی مطیع و همکاران. (۱۳۹۸). "مدیریت اماکن و رویدادهای ورزشی از منظر فقه اسلامی". تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۵. محمدحسین طاهری و همکاران. (۱۴۰۲). "ورزش الکترونیک (eSports): چالش‌های فقهی و حقوقی". قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۶. H. Keshani & M. Al-Hashmi. (۲۰۲۳). "Islamic Sports Jurisprudence (Fiqh al-Riyadi) in the Modern Age: Principles and Applications". London: I.B. Tauris.
۷. Abdul Rahman, F. & Al-Saidi, A. (۲۰۲۲). "Digital Fitness, Gaming and Islamic Ethics: A New Frontier". Journal of Islamic Ethics, ۶(۱-۲), Brill.
۸. Boubekour, A. (۲۰۲۱). "Sports Ethics in Islam: Between Law and Spirituality". Kuala Lumpur: International Islamic University Malaysia Press.
۹. Mulla, Z. R. & Kadhim, M. J. (۲۰۲۰). "The Halal and Haram in Sports Nutrition and Supplementation: An Evidence-Based Islamic Perspective". Amman: Dar Al-Nafais.
۱۰. Hassan, M. H. (۲۰۱۹). "Women, Sport and Islam: Theological and Cultural Perspectives". (Edited Volume). New York: Routledge

نهمین همایش علمی

مطالعات پژوهشی حقوق ورزشی در عصر نوین

استاد اصفهانی برگزار میکند

با همکاری کمیته حقوق ورزشی

بنیاد قانون یار

اصفهان، شهرستان دهقان

دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان

سالن اجتماعات شهید بهشت

۱۴۰۴/۱۱/۲۷

دیر ابراهیم عیاشی: مجری مراسم

۰۹۱۲۰۳۶۱۸۰۸

محورهای پذیرش مقاله:

۱. موضوعات مرتبط با قوانین و حقوق ورزشی
۲. مطالعات فقهی و اسلامی در راستای علوم ورزشی
۳. جدیدترین یافته های علمی در زمینه های مختلف ورزشی
۴. اصول حاکم بر مقررات، احکام و قوانین ورزشی در نظام حقوقی

ارسال فایل ورد مقاله (به همراه شماره تماس) به ایمیل Ghanonyar@yahoo.com

یا ارسال از طریق ایتا، واتس آپ به شماره ۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲

دبیرخانه مرکزی همایش ۵۲۶ و ۲۱۶۶۹۷۹۵۱۹ واحد صدور گواهی نامه ۸۴ و ۲۱۴۴۴۴۱۷۶۴

سایت اطلاع رسانی همایش های موسسه قانون یار www.Ghanonyar.ir

نهمین همایش بنیاد علمی قانون یار (همایش مطالعات پژوهشی حقوق ورزشی در عصر نوین) استان اصفهان - دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان ۲۷ بهمن ماه ۱۴۰۴

۱۵ |